

УДК 330.8

Табачук Андрій Ярославович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівський національний університет імені Івана Франка

Tabachuk Andrii

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the

Department of Economics and Public Administration

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: 0000-0003-0120-2336

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТИ В
МИРНИЙ ЧАС ТА В УМОВАХ ВІЙНИ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY:
PRIORITIES IN PEACETIME AND WAR**

Анотація. Вступ. Ключовим вектором розвитку національної економіки в умовах сучасних викликів, з якими зіткнулась Україна повинен базуватись на збалансуванні трьох сфер: економічної, екологічної та соціальної. Такого роду підхід зумовлений потребою зменшення тиску антропогенного чинника на навколишнє природне середовище, дія якого особливо загострилась в епоху індустріалізму. Існує об'єктивна потреба перегляду взаємовідносин у триаді людина-господарство-природа з метою зменшення ресурсоспоживання, забруднення та поступової деградації довкілля. Ця потреба є актуальною як для України, так і в світовому масштабі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є вітчизняні нормативні документи та доповіді ООН, а також праці вітчизняних

авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері сталого розвитку.

У процесі здійснення дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння та прогнозування.

Мета статті. Дослідити пріоритети сталого розвитку економіки України в умовах мирного часу та під час війни, визначити ключові аспекти державної політики в даному напрямку. Мета статті передбачає наступні завдання: розглянути цілі сталого розвитку; проаналізувати основні компоненти сталого розвитку України; визначити вплив війни на сталий розвиток України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розв'язання проблеми сталого розвитку економіки України вагомий внесок зробили такі науковці: Костючик О. [1], Буряк Є. [3], Редько К. [3], Латишева О. [4], Капінос Г. [11], Ларіонова К. [11] та інші.

Результати. Сучасні умови функціонування економічних систем вимагають перегляду методологічних основ індустріальної парадигми. «Новою філософією» сьогодення, котра пояснює основи збалансованої взаємодії людини та природи виступає концепція сталого розвитку. Запропоновано розглядати сталий розвиток як єдність економічної, екологічної та соціальної складової, котрі у процесі своєї взаємодії створюють нову якість. З'ясовано специфіку економічного, екологічного та соціального підходу до трактування суті сталого розвитку.

З огляду на сучасні виклики, з якими стикнулася Україна, підсумовано, що у повоєнний період питання подолання бідності, економічного зростання та забезпечення екологічної сталості будуть першочерговими проблемами, з якими стикнеться Україна. Пріоритетними стануть такі цілі сталого розвитку як подолання бідності та гідна оплата праці, економічне зростання, чиста вода та

належні санітарні умови, а також, як запорука економічного зростання – промисловість, інновації та інфраструктура.

Перспективним напрямком подальших досліджень за даною тематикою є дослідження цілей сталого розвитку крізь призму сучасних викликів.

Ключові слова: *сталий розвиток, економіка, цілі сталого розвитку, економічне зростання.*

Summary. *Introduction. The key vector of the development of the national economy in the conditions of modern challenges that Ukraine has faced should be based on the balancing of three spheres: economic, ecological and social. This kind of approach is due to the need to reduce the pressure of the anthropogenic factor on the surrounding natural environment, the effect of which became particularly acute in the era of industrialism. There is an objective need to review the relationship in the triad of man-economy-nature in order to reduce resource consumption, pollution and gradual environmental degradation. This need is relevant both for Ukraine and on a global scale.*

Materials and methods. The research materials are domestic regulatory documents and UN reports, as well as the works of domestic authors conducting their scientific and practical research in the field of sustainable development.

The methods of analysis, synthesis, comparison and forecasting were used in the process of conducting the research.

The purpose of the article. To investigate the priorities of the sustainable development of the economy of Ukraine in peacetime and during war, to determine the key aspects of state policy in this direction. The purpose of the article involves the following tasks: consider the goals of sustainable development; to analyze the main components of sustainable development of Ukraine; determine the impact of the war on the sustainable development of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. The following scientists made a significant contribution to solving the problem of sustainable development of the Ukrainian economy: O. Kostyuchyk [1], E. Buryak [3], K. Redko [3], O. Latysheva [4], G. Kapinos [11], Larionova K. [11] and others.

The results. Modern conditions of the functioning of economic systems require a revision of the methodological foundations of the industrial paradigm. The concept of sustainable development is the "new philosophy" of today, which explains the basics of balanced interaction between man and nature. It is proposed to consider sustainable development as a unity of economic, ecological and social components, which in the process of their interaction create a new quality. The specificity of the economic, ecological and social approach to the interpretation of the essence of sustainable development has been clarified.

In view of the modern challenges faced by Ukraine, it was concluded that in the post-war period, the issues of overcoming poverty, economic growth and ensuring environmental sustainability will be the primary problems that Ukraine will face. Priority will be given to sustainable development goals such as poverty alleviation and decent wages, economic growth, clean water and proper sanitation, as well as industry, innovation and infrastructure as a key to economic growth.

A promising direction of further research on this topic is the study of the goals of sustainable development through the prism of modern challenges.

Key words: *sustainable development, economy, goals of sustainable development, economic growth.*

Постановка проблеми. Сучасна політика розвитку держави, котра б була здатною забезпечити національні інтереси, пов'язана з євроінтеграційними процесами та внутрішніми змінами, що зумовлені прагненням України вступити у Європейський Союз.

Ключовим вектором розвитку національної економіки в умовах сучасних викликів, з якими зіткнулась Україна, на наше переконання, повинен базуватись на збалансуванні трьох сфер: економічної, екологічної та соціальної. Такого роду підхід зумовлений потребою зменшення тиску антропогенного чинника на навколишнє природне середовище, дія якого особливо загострилась в епоху індустріалізму. Існує об'єктивна потреба перегляду взаємовідносин у тріаді людина-господарство-природа з метою зменшення ресурсоспоживання, забруднення та поступової деградації довкілля. Ця потреба є актуальною як для України, так і в світовому масштабі.

Мета статті. Дослідити пріоритети сталого розвитку економіки України в умовах мирного часу та під час війни, визначити ключові аспекти державної політики в даному напрямку. Мета статті передбачає наступні **завдання**: розглянути цілі сталого розвитку; проаналізувати основні компоненти сталого розвитку України; визначити вплив війни на сталий розвиток України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розв'язання проблеми сталого розвитку економіки України вагомий внесок зробили такі науковці: Костючик О. [1], Буряк Є. [3], Редько К. [3], Латишева О. [4], Капінос Г. [11], Ларіонова К. [11] та інші.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є вітчизняні нормативні документи та доповіді ООН, а також праці вітчизняних та авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері сталого розвитку.

У процесі здійснення дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння та прогнозування.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови функціонування економічних систем вимагають перегляду методологічних основ індустріальної парадигми, котра, як зазначає О. Костючик, «...займалась

дослідженням економічної системи масового виробництва та суспільства, зайнятого в першу чергу задоволенням матеріальних потреб...» [1, с. 216]. Виходячи з такого переконання, теоретичне дослідження сучасних економічних систем в умовах їх екологізації та глобалізації з урахуванням переходу людини економічної до людини творчої, на наше переконання, має опиратись на постіндустріальну парадигму, базисом якої виступає «...нова філософія поглядів на сутність і характер змін, що відбуваються у суспільстві та його економічній системі» [1, с. 216].

«Новою філософією» сьогодення, котра пояснює основи збалансованої взаємодії людини та природи виступає концепція сталого розвитку.

Першим кроком у процесі становлення даної концепції стала Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, що відбулась у червні 1972 року в Стокгольмі. На цій конференції вперше в історії до міжнародного порядку денного було внесено питання про вплив економічного розвитку на погіршення стану навколишнього середовища. Підсумком конференції стало прийняття Декларації Конференції ООН з проблем навколишнього середовища, котра налічувала 26 принципів і план дій з 109 пунктів. У принципах вперше було відображено перелік законів з природоохоронної діяльності на державному та міжурядовому рівнях. Таким чином Стокгольмська конференція стала початком розвитку природоохоронної політики на державному рівні, а також природоохоронного руху в світовому масштабі [2].

Поняття «сталий розвиток» вперше запропоновано Світовою комісією з навколишнього середовища та розвитку, котру створено 1983 р., а саму концепцію сталого соціально-економічного розвитку було сформульовано у 1987 р., у звіті цієї комісії. Концепція об'єктивного відображала подолання нагальної проблеми задоволення справжніх потреб

людини без створення загрози задоволенню потреб майбутніх поколінь [3, с. 137].

На даний час у науковій літературі висвітлено велику кількість варіантів визначень поняття «сталий розвиток». У «левої частці» цих визначень науковці акцентують увагу на гармонізації і поступальному розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер за допомогою, як слушно зазначає О. Латишева, «...ефективного управління та регулювання на різних рівнях ієрархії» [4, с. 218].

Поділяємо думку А. Даценка, що необхідність комплексного аналізу концепції сталого розвитку обумовлюється низкою причин, зокрема [5]:

- темпи споживання ресурсів перевищують темпи їх відновлення;
- темпи споживання оновлених ресурсів перевищують темпи їх своєчасного відновлення;
- масштаби викидів забруднювальних речовин перевищують можливості довкілля їх поглинати і нейтралізувати.

Проте, вагома кількість наукових напрацювань у сфері сталого розвитку у більшій мірі зорієнтована на екологічну складову цієї концепції. У даному контексті, вважаємо за доцільне розглядати сталий розвиток саме як єдність економічної, екологічної та соціальної складової, котрі у процесі своєї взаємодії створюють нову якість.

Поділяємо думку, що сталий розвиток – це «...розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь» [6].

Економічний підхід включає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування технологій, що зберігають природу, енергію та

матеріали, з метою створення потоку сукупного доходу, котрий забезпечуватиме принаймні збереження поточного обсягу сукупного капіталу, що використовується для створення цього доходу. З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних та фізичних природних систем, їхню життєздатність, від якої залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливо важливою є здатність цих систем до самовідновлення та адаптації до різноманітних змін, замість збереження у певному статичному стані або деградації та втрати біорізноманіття. Соціальна складова зосереджена на людському розвитку, на збереженні стабільності суспільних та культурних систем, на зменшенні кількості конфліктів у суспільстві. Людина повинна стати активним учасником розвитку, брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті та реалізації рішень, а також контролю за їх виконанням. Для забезпечення цих умов важливе значення має справедливий розподіл благ між людьми (зменшення так званого GINI-індексу), плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу та його розмаїття, особливо спадщини не домінуючих культур [7].

У вересні 2015 року всі 193 члени Організації Об'єднаних Націй ухвалили план досягнення спільного кращого майбутнього. Цей план передбачає наступні 15 років спрямовувати спільні зусилля на подолання крайньої бідності, боротьбу з нерівністю і несправедливістю та на захист нашої планети. У центрі «Порядку денного 2030» є 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) (рис. 1), що чітко характеризують світ згідно концепції сталого розвитку [8].

Рис. 1. 17 Цілей сталого розвитку [8]

З метою контролю досягнення цілей сталого розвитку, прийняття управлінських рішень та оцінювання ефективності реалізованих заходів, світовою спільнотою розроблено низку індикаторів сталого розвитку.

Ключовими системами оцінки рівня сталого розвитку, що використовуються світовою спільнотою є [9, с. 30-31]:

1. Система еколого-економічного обліку (A System for Integrated Environmental and Economic Accounting), котра показує взаємозв'язок між станом навколишнього середовища та економікою держави;

2. запропонований Світовим банком інтегральний індикатор стійкого розвитку – показник «істинних заощаджень» (genuine savings), котрий є результатом корекції валових внутрішніх збережень і включає в себе детальний облік природних ресурсів;

3. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який виступає комплексним показником за ключовими напрямками в галузі розвитку людини: довголіття на основі здорового способу життя; знання, котрі вимірюються рівнем грамотності дорослого населення і сукупним валовим коефіцієнтом, що надійшли в початкові, середні та вищі навчальні заклади;

гідний рівень життя, що оцінюється шляхом аналізу величини ВВП на душу населення відповідно до паритету купівельної спроможності;

4. Інтегральні агреговані індекси, фундаментом яких є екологічні параметри, зокрема індекс «живої планети» (ІЖП) (Living Planet Index), який використовується для оцінювання стану природних екосистем планети;

5. Показник «екологічний слід» (ЕС, тиск на природу) (The Ecological Footprint) котрий слугує вимірником споживання населенням продовольства і матеріалів;

6. Індекс екологічної сталості дозволяє порівнювати країни за рівнем екологічної стійкості, оцінювати ефективність природоохоронної політики, ідентифікувати країни, яким загрожує екологічна криза, а також зіставляти економічне зростання з охороною природи;

7. Індикатор «здоров'я населення» відображає розповсюдження екологічно обумовлених захворювань, іншими словами, репрезентує залежність між якістю навколишнього середовища і респіраторними захворюваннями та кишковими інфекціями.

Україна приєдналася до глобального процесу досягнення Цілей сталого розвитку, і з 2015 року було започатковано інклюзивний процес їх досягнення в Україні. Згадані цілі було розглянуто крізь призму вітчизняного розвитку та сформовано національну систему, котра налічує 86 завдань. Ці завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», котра, де-факто, стала фундаментом для подальшого комплексного моніторингу країни [10].

Повномасштабна війна в Україні спровокувала переосмислення глобальних цілей сталого розвитку світовою громадськістю. Якщо до війни в Україні розвинуті країни фокусувалися більшою мірою на

екологічній складовій сталого розвитку та довкіллі, то після вторгнення росії в Україну світ сконцентрував свою увагу на проблемах миру, сталого розвитку економіки, справедливості, цінування життя та прав людини. Пріоритетом сталого розвитку в умовах війни стали –соціально-економічні цілі розвитку держави [11, с. 97].

Дану позицію поділяють Буряк Є., Редько К., Чорновол А., Орленко О., звертаючи увагу на те, що задоволення потреб людини є основною метою економічного розвитку, котра разом з екологічною безпекою суспільства створює передумови для сталого розвитку. Соціалізація економіки включає певні економічні трансформації, які базуються на поєднанні особистих і суспільних інтересів. Вона пов'язана із соціальною орієнтацією виробництва, гуманізацією праці та життя людей, зменшенням соціальної нерівності та наданням пріоритету соціальній сфері в суспільних процесах та явищах [3, с. 139].

Війна внесла свою негативну лепту у діяльність практично всіх компаній в Україні. Особливо вона зачепила тих, котрі знаходились чи знаходяться на окупованих територіях та у прифронтовій зоні. Наслідок трансформувався у перегляд умов праці, зокрема заробітної плати, яка безпосередньо стала залежною від стану діяльності компаній, стабільності у регіоні, підтримки з боку держави та інфляції.

До початку війни Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку. Вагомі успіхи, зокрема, було досягнуто у скороченні бідності. Добровільний національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3 % у 2015 році до 43,2% у 2018 році. Однак ці позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози ПРООН свідчать про те, що до 90% населення України може зіткнутися з бідністю чи бути вразливими до бідності, якщо ця війна продовжуватиметься [11].

Вважаємо, що в умовах сьогодення для України доцільно переглянути порядковість досягнення цілей сталого розвитку (рис. 2.).

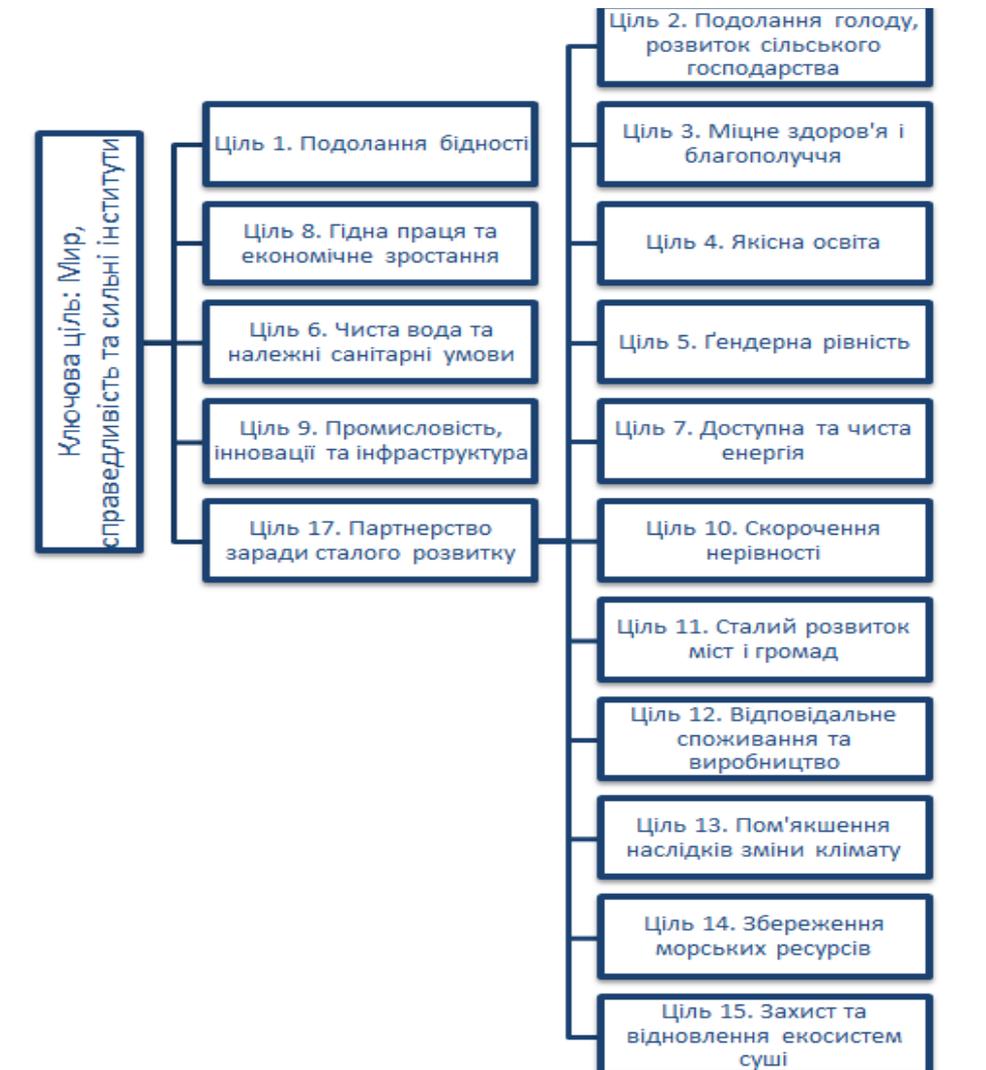

Рис. 2. Пріоритет цілей сталого розвитку України в умовах сьогодення

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Сьогодні першочерговим завданням для України, на наше переконання, виступає досягнення миру та справедливості. В умовах післявоєнної відбудови першочерговими завданнями мають стати: подолання бідності, гідна праця, економічне зростання, забезпечення екологічної безпеки, розвиток промисловості та інфраструктури, а також розширення кола міжнародних партнерів, як запорука підтримки миру і досягнення наступних цілей сталого розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на сучасні виклики, вважаємо, що у повоєнний період питання подолання бідності, економічного зростання та забезпечення екологічної сталості будуть першочерговими проблемами, з якими стикнеться Україна. На наше переконання, пріоритетними стануть такі цілі сталого розвитку як подолання бідності та гідна оплата праці, економічне зростання, чиста вода та належні санітарні умови, а також, як запорука економічного зростання – промисловість, інновації та інфраструктура. Перспективним напрямком подальших досліджень за даною тематикою, на наше переконання, є дослідження цілей сталого розвитку крізь призму сучасних викликів.

Література

1. Костючик О. В. Постіндустріальна парадигма як методологічна основа досліджень сучасної економічної теорії. *Формування ринкової економіки*. 2014. Вип. 31. С. 214-218.
2. Цілі сталого розвитку та їх адаптація для України. *Сталий розвиток для України*. URL: <https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/istoriya/> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 135-143.
4. Латишева О.В. Етапи управління екологічною складовою потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 218-224.
5. Даценко А.М. Концептуальні засади проблеми сталого розвитку національної економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL:

<https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3119/3042>
(дата звернення: 21.04.2024).

6. Сталий розвиток для України. *Організація Об'єднаних Націй Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення: 21.04.2024).

7. Сталий розвиток. *Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку*. URL: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development> (дата звернення: 21.04.2024).

8. 17 цілей сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 15.04.2024).

9. Ільченко В.М., Гулейко Ю.О. Аналіз застосування індексів та індикаторів сталого розвитку. *Економіка і регіон*. 2012. № 6 (37). С. 30-34.

10. Цілі сталого розвитку та Україна. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 15.04.2024).

11. Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 93-103. doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>.

References

1. Kostiuchyk O. V. Postindustrialna paradyhma yak metodolohichna osnova doslidzhen suchasnoi ekonomichnoi teorii. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky*. 2014. Vyp. 31. S. 214-218.

2. Tsili staloho rozvytku ta yikh adaptatsiia dlia Ukrainy. *Stalyi rozvytok dlia Ukrainy*. URL: <https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/istoriya/> (date of access: 21.04.2024).

3. Buriak Ye. V., Redko K. Yu., Chornovol A. O., Orlenko O. V. Sotsialno-ekonomichni aspekty staloho rozvytku Ukrainy v umovakh viiny

(ievrointehratsiini aspekty). *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*. 2022. Vyp. 34. S. 135-143.

4. Latysheva O.V. Etapy upravlinnia ekolohichnoiu skladovoiu potentsialu staloho rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*. 2016. № 3 (45). S. 218-224.

5. Datsenko A.M. Kontseptualni zasady problemy staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. № 57. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3119/3042> (date of access: 21.04.2024).

6. Stalyi rozvytok dlia Ukrainy. *Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii Ukraina*. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (date of access: 21.04.2024).

7. Stalyi rozvytok. *Svitovyi tsentr danykh z heoinformatyky ta staloho rozvytku*. URL: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development> (date of access: 21.04.2024).

8. 17 tsilei staloho rozvytku. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (date of access: 15.04.2024).

9. Ilchenko V.M., Huleiko Yu.O. Analiz zastosuvannia indeksiv ta indykatoriv staloho rozvytku. *Ekonomika i rehion*. 2012. № 6 (37). S. 30-34.

10. Tsili staloho rozvytku ta Ukraina. *Uriadovyi portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (date of access: 15.04.2024).

11. Kapinos H., Larionova K. Problemy upravlinnia stalym rozvytkom Ukrainy. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. S. 93-103. doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>.